

Finta Gergely

„HA KRISZTUS LELKE EGYESÍT, BONTSUK KI BÁTRAN SZÍNEIT”

20. SZÁZADI SZERZŐINK ÉS SZÖVEGÍRÓINK ÉNEKEI ÉNEKESKÖNYVÜNK BEN

Az 1982-ben kiadott *Evangélikus énekeskönyv* legfontosabb célkitűzése az volt, hogy visszaemlje a gyakorlatba énekanyagunknak azt a részét, amely a reformáció idején vagy azelőtt keletkezett. Ez az anyag képezte az evangélikusság énektörzsanyagát a 18. századig, azonban a 19. századi énekgyűjtemények épp ezzel bántak a legmostohább módon. A 20. századi énekeskönyvekben a tételek újraközlésekor nemcsak a tartalom megjelenése tűnt fontosnak, hanem a forma is, hiszen az énekek ritmikus változatának felelevenítése volt a szerkesztők szándéka, a 20. században korábban megjelent gyűjtemények (*Régi magyar istenes énekek, Cantate, Református énekeskönyv*, az 1911-es Dunántúlihoz kapcsolt „új rész”) szellemiségének szerves folytatásaként. Énekeskönyvünk erre tekintettel reforménekeskönyv.

’82-es énekeskönyvünknek van azonban egy másik sajátossága is, ami jellegében és az énekek számában sem lebecsülendő. Ez pedig a szerkesztés korának – esetünkben a 20. század második felének – hangját megszólaltató szándék. Ezt képviselik a gyűjteménybe újonnan felvett énekek a külföldi repertoárból, de ennél még erősebben érezhető ez az attitűd abban, hogy énekeskönyvünk számára jelentős számú szöveg és jónéhány dallam is íródott. Sőt a szerkesztők erre kifejezett felkérést is megfogalmaztak, ezzel az új réteggel serkentették az anyag bővítését.

Amíg a reformtörekvésekben a református és katolikus kortárs énektárakkal párhuzamos úton járt az evangélikus szerkesztőbizottság, az új anyagra való felkérés sajátos szintet ad énekeskönyvünknek. Ebben nem a magyar történelmi felekezetek énekeskönyveivel, hanem sokkal inkább a nemzetközi protestáns gyakorlattal állítható fel párhuzam.

Erről a témáról átfogó tanulmány még nem jelent meg, de az *Evangélikus Élet* több ismeretterjesztő cikket közölt már.¹ Írásunkban az énekeskönyvi anyagra alapozva ezeket is figyelembe vesszük.

¹ Lásd FINTA 2007a–b és ECSEDI 2013a–f.

Új dallamok az énekeskönyvben

Az énekeskönyvet szerkesztő „dallami bizottság” tagjai tudatosan követték korábbi korok énekeskönyv-szerkesztőit, amikor maguk is komponáltak új dallamokat – tegyük hozzá, nagyon korlátozott számban. Ezeket és néhány más szerzőtől érkezett dallamot számba véve választották ki, melyek kerüljenek be a gyűjteménybe.² A Trajtler Gábor vezette bizottságban ekkor három jeles idősebb egyházzene-sz-komponista tevékenykedett: Fasang Árpád, Rezessy László és Sulyok Imre. Munkájukban egyformán nagy jelentőséget kapott a komponálás, a tanítás és az egyházzenei szolgálat, de életüknek adott periódusában az énekeskönyvi munkára fordították energiájuk legjelentősebb részét.³

A dallamok áttekintését kezdjük azzal a három tétellel, amelyen a magyar népdalok hatása érződik. Ez nem is az elemzés, sokkal inkább a megtanítás szempontjából fontos sajátság, hiszen a népdalok tanítása az *Evangélikus énekeskönyv* megjelenésének korában a zenepedagógia egyik legfontosabb célkitűzése volt hazánkban. Erre építve a népdalokhoz kapcsolódó dallam– és formavilág jó esélyt jelentett a megismertetésben.

Fasang Árpád egyetlen dallama szerepel énekeskönyvünkben (106 – *Ébred a hajnal*). Ez öt rövid sorból áll, amely pentaton hangnemével, kupolás sorszerkezetével és az első sor tételvégi ismétlésével a magyar népdalok világát idézi. Az ének könnyen tanulható, természetes jellegét erősíti a sorok azonos ritmusa is. Mivel csak ez az egyetlen, reggeli szöveg kapcsolódik ehhez a dallamhoz, elterjesztésének lehetősége korlátozott. Következő gyűjteményünk szerkesztésekor érdemes volna második szöveggel „megsegíteni, megerősíteni” ezt a szép ívű melódiát.

Ugyancsak a magyar népdalok hangvételt idézi *Sulyok Imre* három dallama közül kettő. 71-es énekünk (*Urunk, hála, hogy te táplálsz*) ereszkedő szerkezete és pentaton hangsora az előbb említett Fasang-dallamhoz hasonlóan izoritmikus, csak ebben az esetben két hosszabb, azonos ritmusú sorból tevődik össze a dallam. Az ének Väinö Malmivaara oului finn püspök szövegét hordozza. Érdekessége a szövegnek, hogy amíg az első versszak egy hálaadó asztali áldást önt versformába, a második már az örök javak felé fordítja a figyelmet. Ezért is használják néhány gyülekezetben úrvacsorára előkészítő énekként⁴. Erre a dallamra idézi énekeskönyvünk Túrmezei Erzsébet szövegét is „Elfogadtál és elhívtál...” kezdettel (EÉ 475).

² TRAJTLER 2009, 41. o.

³ FINTA 2007b.

⁴ TRAJTLER 2009, 34. o.

A dallamsorok azonos ritmikája megfigyelhető a 127-es éneken is (*Feljött már a csillag...*). A tétel hangkészlete dór. Szerkezete az ereszkedő és a kupolás jellegét egyesíti. Az ének népdalszerűségét Dóka Zoltán szövegének első versszaka is aláhúzza. A dallam Scholz László szövegével is szerepel még énekeskönyvünkben: *Ízt ad a só, megtart...* (EÉ 473). Ez a szöveg Lukács evangéliumának só-, lámpás- és hegyen épült város hasonlatát idézi fel. Ezzel az erős szöveggel megismertetése több helyen már sikerrel járt.⁵

Sulyok Imre énekeskönyvünkben közölt harmadik dallama (EÉ 432 – *Kínok árnyékaiból...*) jóval összetettebb. A változó ritmikájú sorok között negyed-nyolcad képletek mellett szinkópákkal is találkozhatunk. Hangkészlete Sulyok egykori tanárának, Kodálynak egyik gyakran alkalmazott skálája, az úgynevezett heptatonía secunda, amelynek jellegzetességét a záróhang fölötti kis szekund adja.⁶ Ecsedi Zsuzsa hívja fel a figyelmet, hogy a hangkészlet mikrostruktúrái a dallam több pontján néhány hangos pentaton elemekre bonthatók.⁷ Nem tudjuk, hogy a szerző a népdalból ismert elemeket illesztette egyéni módon egymás mellé, vagy a Kodály által többször használt hangsort vette tudatosan alapul. Mindenesetre egyéni és karakteres kompozíció született, amely kifejezően hordozza Weöres Sándor mély bűnbánatot megszólaltató versét. Sulyok ezen énekéhez saját orgona- és kórusfeldolgozás is kapcsolódik.

A dallami bizottság harmadik jeles alakja ugyanebből a generációból *Rezessy László*. Első dallama (EÉ 472 – *A másik ember más, mint én*) a két korábban említett dallamhoz hasonlóan izoritmikus tétel: minden sor ritmusa megegyezik. Sajátosságát a mixolíd hangsor biztosítja, könnyen felfogható jellegét pedig az, hogy az első sor megismétlése után a harmadik is visszatér variált formában.

A másik Rezessy-dallam énekeskönyvünk utolsó darabja a gyülekezeti énekek között (EÉ 527 – *A mennyekben, a mennyekben*). A sok módosított hang – ahogyan Ecsedi Zsuzsa is rámutat – valójában váltóhangokat takar, ezzel egyfajta imbolygó karaktert adva a 17. századi svéd örökélet témájú szövegnek.⁸

Az előbb említett három szerzőnél fiatalabb generációt képviselt *Szokolay Sándor*. A 398-as számú ének (*Jézus Krisztus, Mesterünk*) dúr dallama fokozatosan emelkedik magasabbra, majd az utolsó sorban szép ívvel tér vissza a kezdő hangra.

⁵ Az előzetes elképzelések szerint a tematikus kapcsolódás miatt fontos szerepet kaphat ez az ének a 2016. júliusi Föld sója, közép-európai keresztyén találkozón.

⁶ Lásd BÁRDOS 1962/63.

⁷ ECSEDI 2013a–b.

⁸ Uo.

Szokolay dallamának egyszerűsége jól kapcsolódik Túrmezei Erzsébet szövegének egyszerű képeihez.

Az új dallamok egyik legkarakteresebbike Trajtler Gábor kompozíciója: *Jézus a jó pásztor* (EÉ 401). Hangneme az úgynevezett magyar vagy cigány skála, amelynek alaphangja és kvintje alatt is kisszekund szerepel. Ezek alatt pedig bővített szekund lépés következik. A tétel motorikusságát az osztinátószerű bolgár ritmus biztosítja a maga asszimetrikus karakterével. Hazai dallamaink közül ez a legismertebb külföldön. Számos nemzetközi énekgyűjteményben megtalálhatjuk, Finnországban különösen is kedvelt. Ezt igazolja számos feldolgozás, köztük több könnyűzenei. A dallamszerző, Trajtler Gábor és a szövegíró, Dóka Zoltán szoros munkakapcsolatban álltak. Talán ennek is köszönhető a szöveg és a dallam egymást erősítő egysége. Az ének János evangéliumának jézusi „én vagyok”-mondásait idézi fel.

Dóka Zoltán, számos énekszöveg írója egy dallamot is komponált: *Jézus, áldd meg népedet...* (EÉ 464). A dallam jó formaérzékről tanúskodik: az első két sor megismétlődik, majd a következő új zenei anyagban szekvencia következik, végül variált ismétléssel zárul az ének. A szöveget is Dóka Zoltán írta, ez biztosítja a kompozíció stabil egységét.

Új szövegek

Az előbbieken kilenc új dallamot ismertettünk. Ennél jóval nagyobb számú – csaknem hatvan – új szöveg található énekeskönyvünkben, amely „ad notam” kapcsolódik korábbi dallamokhoz.⁹

Trajtler Gábor beszámolójából tudjuk, hogy a szövegek gondozásán népes munkatársi gárda dolgozott, akik között többféle kegyességi és teológiai irányzat képviseltette magát. Szintén ő tudósít arról, hogy új szövegek írására az egyházpolitikai és politikai szempontoktól mentesen kérhettek fel lelkészeket.¹⁰ Így vált lehetővé, hogy egyházpolitikai okból félreállított lelkészek – elsősorban Scholz László és Dóka Zoltán – versei erősen meghatározzák énekeskönyvünk új szöveganyagát.

Scholz László tizenegy ének fordítását végezte, és tizenhat saját szöveggel gazdagította énektárunkat. A 2007-ben megjelent *Gyülekezeti liturgikus könyv* (GYLK) strófikus énekeket tartalmazó részében még egy további szöveg került közlésre. Verseit erős biblikus kötöttség jellemzi. De szövegei nem egyszerű átköltések. Inkább Luther bibliai tematikájú énekeihez hasonlóan a szöveg értelmezését és aktualizálását kínálják.

⁹ Ezek közül nyolc megjelent már a *Keresztyén énekeskönyv* új részében, az ún. 700-as énekek között.

¹⁰ TRAJTLER 2009, 21. o.

A 70-es ének (*Szálljon az ének...*) a 150. zsoltár magasztaló karakterével indul, majd a felfoghatatlan, de gondviselő Istenhez szól 1Kor 2,9 nyomán. Az ének gondolati íve a Jelenések könyvét idéző (Jel 7,12) eszkatologikus istendicséretig vezet.

Húsvéti éneke (EÉ 225 – *Támadj fel új életre már*) húsvét második ünnepének tematikájához illően Krisztus feltámadásának ránk gyakorolt indító erejét énekli meg. Az alapgondolat Ef 5,14-et visszhangozza.

Bizonyára több gyülekezetben végzett hűséges szolgálata ihlette ünnepi énekeit. Pünkösdi énekanyagát két tétellel is gazdagította. ApCsel 2 személyes versbe foglalása a 245-ös ének (*Szentlélek, Lelke Atyának s Fiúnak*), az elcsüggedt ember pünkösdi imádsága szólal meg a 246-os számú tételben (*Csüggedt, alélt vagyok*) Zsolt 6,3; 38,7 és 143,4 nyomán.

Hasonlóan a lelkészi szolgálatban gyökerezik keresztelési éneke (EÉ 298) az Atya megelőző szeretetéről, amelynek kezdő gondolata a tékozló fiú elé siető atyát idézi fel (Lk 15,11–32). A második versszakban pedig az üdvösségre vezető hit képe (Róm 4,4) mutat rá a keresztség mélységére. Az ének sajátja, hogy három versszakának vége mindig a teljes Szentháromságot magasztalja, szemben a bevettebb formával, amely „Atya-, Fiú-, Szentlélek- versszakokra” tagol számos keresztelési éneket.

Scholz László kedvelt és ismert konfirmációi éneke (EÉ 300 – *Először lépek oltárodhoz*) a konfirmandusok és a gyülekezet váltakozó énekére épül. Ez az ének is gazdag bibliai képekben: szoros kapu (Mt 7,14), Jézus a jó pásztor (Jn 10,1–21), az evangélium fegyverzete (Ef 6,10–20), az örök élet nagy lakomája (Mt 22 és Lk 14).

Egy 20. századi német hitvalló ének dallamán szólal meg az egyszerre felséges és irgalmas (Ézs 57,15), nem változó (Jak 1,17) Istent magasztaló szöveg, amely az utolsó versszakában a Jelenések könyvében leírt (Jel 21,23) istendicsőítés magasságáig vezet (EÉ 330). Az első három versbe belefoglalta az író a háromszoros Sanctust is.

A következő két ének még nyilvánvalóbban parafrázál bibliai igéket: a 394-es (*Mindenkor veled vagyok*) a 73. zsoltár 23. versétől kezdődő szakaszának Jézusra vonatkoztatott értelmezése. A 395. (*Jézus a szőlőtő*) pedig a jól ismert jánosi hasonlat újrafogalmazása.

A 396. ének (*Hová forduljon...*) egy prédikációhoz hasonlítható, amelynek a végén, megoldásként hangzik az ige: „Jézus, te vagy az út magad” (Jn 14,6).

A következő énekben (EÉ 397 – *Szép hajnalcsillag*) az elején találjuk a jól ismert képet: Jézus a hajnalcsillag (2Pt 1,19; Jel 22,16). Szép keretbe foglalja az éneket, hogy ez a kép az ének legvégén visszatér.

Nagyon erős és nyilvánvaló a kötődése Ézsaiás elhívási történetéhez (Ézs 6) a 460-as éneknek (*Tisztítsd meg szíved...*).

A 472-es tétel (*A másik ember más, mint én*) a páli Krisztus-test és tagjai hasonlat (1Kor 12,12–31) modern újrafogalmazása.

A dallamok ismertetése során már említett 473-as ének (*Ízt ad a só, megtart*) Jézus Hegyi beszédében elmondott hasonlatait (Mt 5,13–16) veszi sorra: só, lámpás, hegyen épült város. A versszakokban személyesen megfogalmazott önkritikus kérdésekre az utolsó versszak ad vigasztaló választ a megváltásra emlékeztetve.

Krisztus népének összetartozását, a megbocsátást énekli meg Scholz László a 474-es énekben (*Úgy fogadd be a testvért*). Máté evangéliumának gondolatait érzékeljük a vers mögött (Mt 23,8; 18,22).

Az énekeskönyvben utolsóként szereplő Scholz-éneken tükröződik legjobban keletkezésének kora: a 489-es ének a 20. század második felének életérzését idézi a 68-as énekünkhöz (*Föld és nagy ég...*) hasonló módon Isten iránti hálaadással. A nyelvezet mögött felismerhetjük a 148. zsoltár gondolatmenetét: a világmindenség, a teremtmények dicsérik az Istent. Ebbe kapcsolódik bele – utolsóként – az ember.

Ahogy korábban említettük, egy további Scholz-tétel nem 1982-es énekeskönyvünkben, hanem a 2007-ben kiadott GYLK-ban jelent meg. A 822-es ének szövegében a próbában, bajban való hálaadás imádsága szólal meg.

A lelkész-énekszerzők között Scholz László után *Dóka Zoltán* írta a legtöbb új költésű éneket énekeskönyvünk számára. Tizenöt fordított szöveg¹¹ mellett tizenkettőt sajátként jegyez.

A szlovák népdalra írt *Elmúlt az éj...* (EÉ 105) első versszaka szép metaforával hasonlítja Jézust a felkelő naphoz. Dóka másik reggeli énekéről (EÉ 106 – *Ébred a hajnal...*) Fasang Árpád dallama kapcsán már szóltunk, csakúgy, mint népdalszerű esti énekéről (EÉ 127).

Egy 20. századi német Credo-ének (*Wir glauben Gott in höchsten Thron* – EG 184) nyomán írta a 252-es éneket (*Jer, dicsérd Istent, nagyvilág*). A német tétel azonban inkább csak kiindulópontot szolgáltatott Dóka Zoltán számára. Érdekes, hogy a krisztológiai szakasz – feltehetően terjedelmi okokból – nem tesz említést a feltámadásról. Bár a Megváltó megszólításba természetesen a feltámadást is beleértjük.

A 270-es ének (*Jó Istenünk, örök Atyánk*) és a dallamok ismertetéséről szóló szakaszban már említett 271-es (*Te hívtál minket, Jézusunk*) Isten népéről szól, annak hálaadását szólaltatja meg. Mindkettő elterjedését nehezíti, hogy kevésbé ismert dallamhoz kapcsolódik.¹²

Az úrvacsorához rendelt énekek között sajátos helyet foglal el Dóka Zoltán éneke (310 – *Vegyétek, egyétek*). A szöveg a szentség hálaadási és új életre indító jellegét domborítja ki. Ez ennyire markánsan csak a 304-es Luther-énekekben és a 20. századi

¹¹ A fordítások között három spirituális szöveg is neki köszönhető (EÉ 565, 567, 568).

¹² ECSEDI 2013d.

norvég Olaf Hillestad énekében (EÉ 312 – *Szent asztalod ma készen áll*) jelenik meg, de más-más súlyponttal. Így a szöveg mindenképpen fontos, markáns színt képvisel az úrvacsorai énekek között. Sokak számára kissé idegen a karácsonyi dallam használata. De ez külön aktualitást adhat az éneknek a karácsonyi időszakban, és máskor is indokolható a hálaadó karakterre tekintettel.

Az *Egyházi szolgálatra indítás* fejezet karakteres darabja a *Fel, fel, ujjongj Isten népe* (314). Az ünnepélyes szöveghez jól illik a *Wachet auf...* korál lendületes, nagyívű dallama.

Az EÉ 401-est szintén említettük a dallamok ismertetése keretében. A jól követhető, biblikus szöveg Jézus „én vagyok”-mondásaitól ihletve született a szerző és dallamíró teológiai tanulmányai nyomán.¹³ Minden képhez lényegretörő teológiai súlypontot kapcsol. Széleskörű nemzetközi ismertsége után itthoni elterjesztésének is ideje volna.

A 463-as ének (*Áldlak, irgalmas Isten*) minden bizonnyal a legismertebb Dóka-énekek egyike. Egyszerű és jól ismert dallamon énekelhetjük ezt a hálaadó, könyörgő énekimádságot.

A következő tétel (EÉ 464 – *Jézus, áldd meg népedet...*) is szerepelt a dallamok ismertetése között. A szöveg a Szentlélek megújító áldását kéri a keresztyén életre és küldetésre. Akár a pünkösdi fejezetben is szerepelhetne.

A 482-es ének (*Neked zendül, Istenünk, a hála*) házassági évfordulóra szánt hálaadás és könyörgés.

Dóka énekeinek számbavételekor nagyon fontos megállapítás, hogy szövegei két kivételtől eltekintve mind eszkatologikus távlatlaltal fejeződnek be. Ha tudjuk is, hogy ez a teljes énekanyagban is gyakori, ilyen egyértelmű súlyozás minden bizonnyal mélyen vallott teológiai látásmódot és személyes reménységet tükröz.

A lelkeszi karból Scholz László és Dóka Zoltán mellett *Bodrog Miklós* írt nagyobb számú énekszöveget énekeskönyvünk számára. Négy fordítása részben külföldi huszadik századi anyagot tesz közzé énekeskönyvünkben. Tíz saját szövege pedig ismét új színt jelent az előbbiekhöz képest. Lelkeszi, teológiai tanári és pszichológusi tevékenysége megfigyelhető énekszövegein is.

90-es énekünk (*Jó Krisztusunk, mellénk állj!*) bibliai képet idéz az első versben (1Pt 1,19), a második versszakban erőteljes képpel ábrázolja a szív esendőségét: „...mély örvény az emberszív...” A 3. versszakban megjelenik a Bodrog-énekek egyik legjellemzőbb motívuma: az önmagunk körül forgolódás, amelyből a Szentlélek mozdíthat ki. A feszültséget tovább fokozza a negyedik vers: „Hány lélek sebzett és kemény, hány gyötrött nép és tört remény...” A feloldást az ötödik vers gyógyító szeretetért való imádsága adja.

¹³ TRAJTLER 2009, 37. o.

Reggeli énekszövegében (EÉ 104 – *Elszállt az éj, az álom*) a szép költői képre szeretnénk felhívni a figyelmet: „...a szívem napra tárom”. Az utolsó versszak az új naphoz az új út képét kapcsolja.

Az esti énekek között egy dán népdalhoz kapcsolt versszakai találhatók (EÉ 126 – *A nap világa, ím, kihúny*) Az ének első versszakának eszkatologikus zárását felerősíti az ötödik vers.

A „Vak sötétben a világ” kezdetű karácsonyi éneke (EÉ 172) markáns kezdete után jól ismert karácsonyi képek következnek olykor modern köntösben („Fénybe borul a mező, jászolban egy csecsemő”), majd személyes buzdítással folytatódik a szöveg. Az előbb idézett kép párja ebben a szakaszban: „Amerre csak kék az ég, vesződség is van elég” – a karácsonyi örömhír továbbadására buzdít.

Bodrog óévi éneke (EÉ 177 – *Tehozzád száll fel énekünk*) az első vers hagyományosabb karaktere után tartogat erőteljes, meghökkentő képet: „Köszívünket megtörheted: hússzívként szolgáljon neked. Add sziklazúzó ígédet...”

253-as szentháromsági éneke (*Áldjuk Teremtőnk: értünk alkotott...*) minden bizonnyal leggyakrabban használt szövegei között szerepel. A teremtő Isten, megváltó Jézus és megszentelő Szentlélek tanítása itt egyes szám első személyben megfogalmazott imádsággá alakul eszkatologikus zárással kapcsolódva.

Az *Egyház, ige, szentségek* fejezetben található Bodrog-énekekben (EÉ 273 – *Új fény támad, kél a hajnal*) ismét az önmagunk körül forgolódás veszélye jelenik meg: „Nem vagy önmagad rabja már”, illetve „Ne reszkess soha magadért!”

Gyakran a vízkereshti időszakban fordul elő Bodrog Miklós Jézus-éneke (EÉ 400 – *Jézus, mennynek ragyogása*). A kezdő kép – Jézus a világosság – a további versekben is visszaköszön: „Élet napja csak te vagy!” Az utolsó versszak is ezzel indul: „Vége lesz az éjszakának ott, hol Jézus tündököl.” A személyes vonatkozás azonban itt sem marad el: „Gyógyítsd konok pogányságunk, s mindörökké téged áldunk!”

A *Keresztyén felelősség, küldetés* fejezetben szerepel 478-as számmal a „Mind elvégezted, Jézusunk” kezdetű ének. A küldetés próbatétele is megfogalmazódik benne: „Ránk gyöngeségünk nehezül, de felold jószágod.” Az első és utolsó vers azonban mennybemenetel ünnepének summáját adja.

Bodrog Miklós a *Hazaszeretet* fejezetet is gazdagította egy tétellel. A mondanivaló gerince a versszakok kezdő soraiba van foglalva: „Áldás és békesség otthonunkra, szép hazánkra!”, „Minket az Úristen nem teremtett kósza szélnek”. A harmadik versszakban a korra jellemző módon tágul a tartalom: „Egymásért élhetünk és együtt a nagyvilágért.”

Bodrog Miklós szövegeiben gyakran visszatérő kép a figyelmeztetés az önmagunk körül forgolódás veszélyére, a saját mélység reális és önkritikus ábrázolása. Nyelvezetét több énekekben szép költői kép, máskor formabontó megfogalmazás gazdagítja.

Különösen ez utóbbira tekintettel érdekes, hogy nem írt szöveget kortárs dallamra, hanem a korábbi repertoárból is inkább a jobban ismertek hordozzák szövegeit.

Az énekeskönyv talán legmeghatározóbb szöveggondozója *Túrmezei Erzsébet* dia-konissza költőnő, akinek nyolcvankét fordítása mellett több mint tíz új verse szerepel az énekeskönyvben.

A karácsonyi időszak egyik értékes régi magyar énekének dallamára két szöveg is megjelent az ünnepkörhöz: a 148-as (*Szép hajnalcsillag, Jézus, ragyogj fel*), mely a sokszor idézett képet használja: Jézus, a hajnalcsillag. A refrénes szerkezetű 171-es (*Itt a karácsony! Itt a Megváltó!*) pedig keretbe foglalja az első versszak megismétlése az ének végén.

Újévi énekének (EÉ 184 – Ha Jézus Krisztus jár velünk) legtalálhatóbb pontja a harmadik versszak elejének kapcsolódása az eredeti passiói szöveghez: „Keresztje győztes, szent jelünk...”¹⁴

A 290-es énekben (Hű Urunk, Jézus, hajlékomba jöttünk) megjelenik az Úr mi-voltát szolgaságra cserélő Jézus ábrázolása. Ezzel a képpel a 315-ös énekben is találkozunk (*Örök Isten, kezed ezer áldást ad*). A szolgálat szó egyébként is sokszor fordul elő a diaikonissza testvér szövegeiben. Lehet, hogy ebben a kor diakóniai teológiájának befolyását láthatjuk, de Trajtler Gábor mutat rá, hogy erre semmilyen felsőbb utasítást nem kaptak a szerzők. *Túrmezei Erzsébet* azonban komolyan és őszintén vallotta a keresztyén életet döntően meghatározó szolgáló jelleget.¹⁵

A templomszentelés ünnepét gazdagíthatja a 317-es ének (*Zengjen ma boldogan...*), összekapcsolva a kőből és a lelkekből épült templomot.

A 356-os, „Igen Atyám...” kezdetű ének az isteni akaratban való megnyugvásnak ad hangot. Az első négy versszak azonos kezdetére az első és az utolsó vers közös záró sora felel.

A dallamok ismertetése között már említett 398-as ének (*Jézus Krisztus, Mesterünk*) egyszerű zenei nyelvezetének párja a szöveg egyszerűsége.

Túrmezei Erzsébet minden bizonnyal legismertebb szövege a régi magyar dallamra énekelt *Szent örök Isten* (EÉ 431). A szöveg belső dinamikája jól tükrözi a Krisztus által megváltott élet új kezdetét. A tanítványi lét útját pedig a 475-ös (*Elfogadtál és elhívtál*) tárja elénk.

Sajátos csoportot képeznek a *Túrmezei*-énekek között azok a korábbi tételek, amelyek egy versszakához továbbiakat írt a költőnő. Ilyen a 223-as húsvéti, a 227-es mennybemeneteli, a 291-es záró és a 461-es passiói ének. Trajtler Gábor a köny-

¹⁴ ECSEDI 2013e.

¹⁵ TRAJTLER 2009, 25. o.

nyebb taníthatóság reményében kérte a kiegészítő versszakokat.¹⁶ Olykor azonban érezhető, hogy stílusfeszültségbe kerül a régi és az új szöveg. Leginkább a 213-as éneken szűrhető ez le.

Végül szükséges megemlíteni, hogy Túrmezei-szövegek jelentek meg az úgynevezett bibliaórai énekek között, és egy tétel a GYLK-ban (796) kapott helyet.

Az énekeskönyv számára küldött néhány szöveget *Weöres Sándor* is. A 169-es számnál közölt tételről (*Jászolban a szalmán*) azonban kiderült, hogy angol énekeskönyvekben megtalálható, feltehetően 19. századi angol eredetű szöveg fordítása.¹⁷ A másik *Weöres*-szövegre (EÉ 432 – *Kínok árnyékaiból*) egy korabeli *Evangelikus Életben* figyeltek fel a szerkesztők, mint a legmélyebb bűnbánat megszólaltatójára, és így adták ki Sulyok Imrének megzenésítésre.¹⁸

Az énekeskönyvben egy-egy verset találunk még más lelkészekről: Pintérné Nagy Erzsébettől, Balicza Ivántól és Madocsai Miklóstól. Marschalkó Gyula két szöveget írt a törzsanyag számára. Hozzájárulása az énektár anyagához azonban ennél jelentősebb az énekverses rendekben. Három *Gloria in excelsis*-, egy *Sanctus*- és két *Agnus Dei*-parafrázist írt jó liturgikus érzékkel.

Ezen a ponton szükséges megemlítenünk, hogy szövegek terén a *Gyülekezeti liturgikus könyv* is közöl új anyagot.¹⁹ A már említett két ének mellett még jelentősebb az új énekverses rendek sorozata. A 618–629. szám alatt hat-hat énekversből álló ciklust találunk. A tételek az istentisztelet *Doxologia*, *Kyrie*, *Gloria*, *Sanctus*, *Agnus* és *Benedicamus* elemeit hivatottak helyettesíteni, csakúgy, mint az 1982-es énekeskönyv 1–10. és 11–13. számozott sorozatai. Az új rendek megírásának legfontosabb indoka az volt, hogy az eredeti liturgikus tételek tartalmát még jobban tükröző szövegek szülessenek. Elsősorban a *Kyrie* hódolati karakterét érzékelhetjük deficitnek az énekeskönyvben. A másik fontos felismerés, hogy a *Gloria* és *Laudamus* gazdag dicsőítő tartalma nem vagy nagyon nehezen adható vissza egyetlen versszakban, ezért az új sorozatok közül hat többversszakos *Gloria*-tételt közöl. A GYLK sorozatait a szerkesztők Bence Gábor vezetésével úgy állították össze, hogy a sorozatok tételei stílusegységben legyenek. A már meglévő anyag mellé ebbe a fejezetben jelentős számú új szöveg is íródott. A legtöbbet, 13 tételt a szerkesztőbizottság közös munkával alakította ki. Fehér Bence 6, Kertész Eszter 4, Bálint Zsolt 1 énekverset írt.

¹⁶ Uo. 35. o.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo. 37. o.

¹⁹ A szerkesztés munkájáról lásd BENCE 2009.

Végigtekintve ezt a sokszínű és gazdag repertoárt, nehéz volna közös jellemvonást, pláne valamiféle nemzeti jellegzetességet találni. Néhány esetben kiemeltük a népdalszerűséget, de ez a dallamok vonatkozásában sem mondható általánosnak, a szövegekre tekintve pedig kifejezetten szórványos jelenség. Sokkal inkább a korábbi protestáns és a korabeli nemzetközi gyakorlattal való párhuzam emelhető ki, amellyel a már meglévő értékek mellé újakat alkotnak. Az ismertetett dallamok és szövegek szerény formában valami olyasmit körvonalaznak, ami a reformáció korában is kibontakozott Magyarországon: a kor élményanyagát és hittapasztalatait énekekbe foglalták. Az anyag sorsa is valószínűleg hasonló lesz: a következő énekeskönyvbe megszűrve továbböröklődik a tételek egy része, másik pedig helyet ad a következő generáció hasonló tevékenységének.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BÁRDOS Lajos: Heptatonia secunda. Egy sajátos hangrendszer Kodály műveiben. *Magyar Zene*, 1962. 6. sz., 1963. 1. sz.
- BENCE Gábor: Az Evangélikus énekeskönyv és a Gyülekezeti liturgikus könyv kapcsolódási pontjai. *Lelkipásztor különszám, Evangélikus Énekeskönyv – 1982*. 2009. február. 18–20. o.
- ECSEDI Zsuzsa (2013a): „Zengjen örömenek!” Énekeskönyvünk kortárs magyar dallamai. *Evangélikus Élet*, 2013/21. sz. 2. o.
- ECSEDI Zsuzsa (2013b): „Szentháromság, erőddel légy velünk!” Bodrog Miklós énekszövegei. *Evangélikus Élet*, 2013/22. sz. 2. o.
- ECSEDI Zsuzsa (2013c): „Az Úr erőtlenségben erős, ne feledd, ő él benned!” Scholz László énekszövegei. *Evangélikus Élet*, 2013/23. sz. 2. o.
- ECSEDI Zsuzsa (2013d): „Üzz el minden félelmet Lelked vigaszával!” Dóka Zoltán énekszövegei. *Evangélikus Élet*, 2013/24. sz. 2. o.
- ECSEDI Zsuzsa (2013e): „Irgalmasságod áldom, amíg élek!” Túrmezei Erzsébet énekszövegei. *Evangélikus Élet*, 2013/25. sz. 2. o.
- ECSEDI Zsuzsa (2013f): „Minden nyelv vallja: Úr ő mennyen-földön!” Marschalkó Gyula és mások énekszövegei. *Evangélikus Élet*, 2013/26. sz. 2. o.
- EÉ = *Evangélikus énekeskönyv*. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1982.
- EG = *Evangelisches Gesangbuch*. Evangelischer Presseverband für Bayern e V. München, é. n.
- FINTA Gergely (2007a): Ismerjük meg énekeinket! (20.) Gyülekezeti éneklésünk a 20. század elején – a Dunántúli énekeskönyv. *Evangélikus Élet*, 2007/11. sz. 2. o.
- FINTA Gergely (2007b): Ismerjük meg énekeinket! (21.) Az Evangélikus Énekeskönyv – 20. századi énekeink. *Evangélikus Élet*, 2007/12. sz. 2. o.
- TRAJTLER Gábor: Énekeskönyv 1982. *Lelkipásztor különszám, Evangélikus Énekeskönyv 1982*. 2009. február. 20–45. o.